

צוואת רבי יהודה החסיד

ויבאה יצחק האהלה שרה אמו ויקח את רבקה ותהי לו לאשה ויאהבה וינחם יצחק אחרי אמו:
(בראשית כד, סז)

שם הכלה כשם חמותה ושם החתן כשם חותנו

פרשת חיי שרה נקראת "הפרשה של שידוכין", בא לדון פרק אחד בעניני נישואין והוא "צוואת ר' יהודה החסיד" שלא ישא אדם אשה ששמה כשם אמו, או שמו כשם חמיו, ומוסיף שאם נשאה ישנה שם האחד אולי יש תקוה.

האם צוואת רי"ח מיועד לכל העולם

בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת אבה"ע סי' עט) נשאל אודות שידוך עם בן תורה ויחסן רק שבשעת חליו שינו שמו ועכשיו הוא כשם אבי הבתולה. והשיב הנו"ב שכלל הגדול הוא שאין לחכמים שאחר התלמוד רשות לומר דבר נגד התלמוד, והאומר דבר לסתור קוצו של יו"ד מדברי התלמוד לא יחשב בכלל חכמי ישראל, ואמנם כשאנו מוצאים אחד מחכמי ישראל המוחזק בתורה וביראה בלי ספק שכתב בספר דבר הסותר לדברי התלמוד חייבים אנו למשכוני נפשין לתרץ דבריו שלא דבר רק לשעה או למשפחה פרטית ודברי תלמוד הם על הכלל.

ואנו מוצאים לרבינו יהודה החסיד בצוואה שלו דברים שכמעט אסור לנו לשומעם, כי הוא אומר שלא ישא בת אחותו ובגמרא אמרו שהוא מצוה, הוא אומר שלא ישא אב ובנו שתי אחיות ורב פפא ובנו נשאו שתי בנות של אבא סורא, הוא אומר שלא ישא ב' אחים שתי אחיות ובגמרא שמונים זוג אחים כהנים נשאו שמונים זוג אחיות כהנות, ותרי בנתיה דרב חסדא הוו נסיבי לרמי ולמר עוקבא בר חמי, וכיוצא בזה בצוואה ההיא. ואם היה החסיד מצוה צוואה זו לכל ישראל הרי הוא סותר לדברי תלמוד והיה אסור לנו לקבל דבריו כלל.

ולכן מסיק הנו"ב שהאמת יורה דרכו כי החסיד לזרעו אחריו צוה לדורי דורות, כי ראה ברוח הקדש שזרעו לא יצליח בזווגים כאלה, ובזה אינו סותר דברי התלמוד שהוא על הכלל ודברי החסיד היא על הפרט.

ועי' בשו"ת דברי חיים (אבה"ע ח"א סי' ח) שהעיר על הנו"ב שאין להקשות על הרי"ח מדברי הגמרא, כי הלא ידוע לנו מה שאמרו (יבמות לט, ב) מתחלה מצוה יבום קודם, ואחר כך שראו שאין הדור מכוונים לשם מצוה חזרו לומר מצות חליצה קודם, כמו כן יוכל להיות שבכמות אלה הזיווגים אם היה החיתון לשם שמים כמו בדורות הראשונים לא ידעו שומרי מצוה דבר רע, ומשום הכי לא נזהרו חכמי התלמוד, ואדרבא צו לישא בת אחותו (יבמות סב, ב) והחסיד ראה שהדורות אין מכוונים יפה לשם שמים והעלה לפי גודל חכמתו מה שיוקפד בעניני הזיווג, ובוודאי אין בחכמי האחרונים לדחות דברי הקדמונים אם לא נמצא בדורות הקדמונים חולקים עליו, כי אנו כאין נגד חכמתם ותורתם וחסידותם ויראתם ועלינו לקבל דבריהם באהבה הגם שהוא נגד התלמוד.

אך כתב הד"ח שהיות שבדבר זה ספק אם לזרעו כוון או לא, לזה נאמר אם הלכה רופפת בידך צא וראה האיך העולם נוהג, ובמדינתנו אין מדקדקים רק באשה ששמה כשם חמותה, ודבר זה

מבואר להחמיר גם בספר משנת חסידים (מס' חתונה ומילה פ"א אות ה'), ובשאר הדברים אין מדקדקין במדינתנו. וגם כנראה שלא היה כוונתו בזה רק לזרעו, כי האחרונים בעלי קבלה כמו המשנת חסידים אין מביאין רק שמה כשם אמו אלמא דבשאר הדברים לא היה רק לזרעו.

ובשו"ת אגרות משה (אבה"ע ח"א סי' ד) שנשאל באחד שרוצה לישא אשה ששמה כשם אמו, כתב שקשה להשיב בזה דבר ברור, כי כל מה שדברו האחרונים בזה הוא מסברת הלב בעלמא בלא מקור, ואף שבזה יש יותר חשש כדאיתא בדברי חיים (אה"ע סי' ח) משום דזה נמצא גם בס' נשמת חסידים בשם האריז"ל, ושם ליכא לפרש שהוא רק לזרעו.

ובשו"ת יביע אומר (ח"ב אבה"ע סי' ז) העיר מזה שהראב"ד (רבי אברהם ברבי דוד) עבד עובדא בנפשיה להקל שנשא בת הר"א אב"ד (רבי אברהם ברבי יצחק סגי נהר), וידוע כי הראב"ד היה גדול גם בקבלה, וכמו שהעיד מהרח"ו ז"ל בהקדמה לס' עץ חיים, בשם האר"י ז"ל, שקבלת הראב"ד היא קבלה אמתית מפי אליהו ז"ל שנגלה אליו. ולכן כתב כמה פעמים "רוה"ק הופיע בבית מדרשינו", כמ"ש החיד"א בפתח עינים (ב"מ פו) בשם מהרח"ו. ושם הביא עוד ש"כ מהר"ם ריקאנטי (פ' נשא) שאליהו נגלה להראב"ד. וע"ע ברדב"ז (ר"פ י"ב מה' ביכורים), שהראב"ד היה בקי בחדרי סודות תוה"ק. ועכ"ז לא חשש כלל לענין זה ש"כ ריה"ח שלא יהיו חתן וחתן בשם אחד. ומיהו כתב היב"א דיש לדחות ולומר כי נשא את בת הר"א אב"ד לפני שיכנס בחדרי תורת האמת. אבל דבריו תמוהים שהרי כידוע שהרבי של הראב"ד בקבלה הוא חותנו הר"א אב"ד, א"כ אפילו אם נאמר שהראב"ד עדיין לא היה בקי בקלה, אבל מן הסתם חותנו היה כבר בקי, ואיך הרשה לבתו להתחתן עם מי ששמו כשמו.

דווקא שם שניתן בשעת לידה

עוד כתב הנו"ב שהחסיד דבר רק על עיקר שם העצם הניתן בשעת לידה או שעת המילה, אבל לא על שם שנתברך לשינוי השם. שכיוצא בזה אמרו חז"ל לענין "זוגות" שהוא סכנה, ואמרו (פסחים קח, ב) כוס של ברכה לטובה מצטרף ולרעה אינו מצטרף, כמו כן השם הזה שנתברך בו לברכה ניתן, ולברכה מצטרף שאם היה מזדמן לו לאשה אשר שם אביה כשם העצם שלו היה יכול לקחתה ששם שנתברך מצטרף לטובה והרי יש לו שם חדש, אבל אם מזדמן לו אשה ששם אביה כשם החדש שלו אז שם זה שניתן לברכה אינו מצטרף לרעה ויכול לקחתה ולא יזיק לו שם זה החדש, דלברכה ניתן שם הזה ולא לקללה. [ויש לחלק דשם הוי כוס של ברכה, א"כ בעצמותו הוי דבר של ברכה, משא"כ הוספת שם אע"פ שהוסיפו השם כדי שיהיה ברכה אבל אינו ברכה בעצמותו].

דרכיה דרכי נועם

ועוד כתב דלא חמיר צוואת החסיד מיבמה לשוק, וביבמות (פז, ב) ולא נעשה מתים כחיים לענין יבום מק"ו וכו' דרכיה דרכי נועם וכו', (רש"י - דמה"ט מי שהיה לה בן ולא נזקקה ליבום וניסת לשוק ומת בנה, אם תאמר תחלוץ הרי היא מתגנה על בעלה, הילכך על כרחך בן אין לו בשעת מיתה קאמר והרי יש לו.) וכיוצא בזה בצוואת החסיד היום יקח איש אשה ולמחר יחלה וישתנה שמו לשם חמיו ויגרש בזה אשתו או יחוש כל ימיו לסכנה, ואין זה דרכי נועם ולא נתיב שלום, הא ודאי שלא היתה כוונת החסיד אלא על שם העצם שהוא שם עריסה ולא על שם המתחדש.

תלמיד חכם

ומלבד כל זה כתב הנו"ב שכאן מדובר להתחתן עם צורבא מרבנן ושומר מצוה הוא, (ו"שומר מצוה לא ידע דבר רע").

לתת בתו לע"ה

ומסיים הנו"ב וז"ל תמהני על רוב העולם שלתת בתם לעם הארץ הוא פשוט אצלם ואין חושש להמנע, והוא נגד דברי חז"ל שאמרו כאילו כופתה ומניחה לפני ארי, ולהתחתן עם צורבא מרבנן ששמו כשמו הם שואלים, ולא תהא תורה שלימה שלנו כצוואה בעלמא.

משולש

הפתחי תשובה (יו"ד סימן קטז) מביא דברי החכמת אדם (כלל קכ"ג דין י"ג) שכל הקפידא אינו אלא כשהם משולשים, כגון אדם ששמו ראובן וחתנו שמו ראובן, ואם יקח חתן זה חתן ששמו ראובן אזי לא יצליח, וכ"כ להדיא בספר חסידים (סי' תע"ז), והעולם טועים בזה עכ"ד.

אמנם בשו"ת מהרש"ם (ח"ה סי' כח) כתב דכבר נדפס בספר א' מחכמי זמנינו בשם האדמו"ר הגאון הקדוש מבעלז זצ"ל דזה טעות, דהא דמבואר בס"ח סי' תע"ז דדוקא במשולשים זה לא קאי בחתן וחתניו או בכלה וחתנותה, רק קאי על מה שכ' לעיל באיש אלמן שיש לו בן ולקח אישה ששמה רבקה והבן שיש לו מקודם מאשתו ראשונה לקח ג"כ אשה ששמה רבקה, וגם אותו הבן הי"ל בן מאשה אחרת ולקח ג"כ אשה ששמה רבקה, וכיון שהם משולשים אף דאין כאן כלה בחמותה כלל כיון דהבנים הם מאשה אחרת מ"מ לא תצלה, ובזה אין סתירה בדבריו למש"כ בצואתו בסתם לאסור חתן בחמיו וכלה בחמותה ולא ביאר דדוקא במשולשים, ודלא כהחכ"א שטעה בזה בכוונת הס"ח.

הפ"ת (שם) מציין למש"כ בפ"ת (אבה"ע סי' ב), ושם הביא תשובת חת"ס (אה"ע ס"ס קט"ז) שנשאל על מי שרוצה לדבק בבן טובים בחור וטוב אלא דחייש מה שאומרים "העולם" משום דשם הבחור כשם החותן ושם אמו כשם אמה של המשודכת, והשיב החת"ס "מאן דלא קפיד לא קפדינן בהדיה". ובפרט דאיכא כאן זכות תורה, דאפילו אדבית עלי מתכפר בתורה וגמ"ח. ובפרט דבס"ח עצמו (סי' תע"ז) לא נמצא רק דלא ישאו האב והבן ובן הבן שלשה נשים ששמות שלשתן שוות כו' ש"מ דליכא קפידא במידי אחרינא, כדברי חכמת אדם).

לשנות שם

עוד כתב הפ"ת שבס' כרם שלמה כתב שהגידו לו שבהיות הגאון בעל חתם סופר אב"ד בדרעזניץ עשה הלכה למעשה לשנות שם החתן מפני שהיה שמו כשם חותנו ותו אין בית מיחוש, וצ"ל מה דלא הזכיר מזה בתשובה הנ"ל, לפי שהיה שם טעם זכות התורה לא הוצרך לעצה אחרת.

אמנם על מה שהביא הפ"ת בשם הח"ס לשנות השם, כתב באגר"מ (הנ"ל) שאין זה כלום במדינה זו שלא יקראו אותה בשם החדש, דהא יקראו אותה בשם האנגלי שכן הוא שמה בניירות המדינה, ושכן רגילין במדינה זו שאין קורין אף בשם דמעריסה. ולא דמי לעיירות שבמדינות אירופה, ובפרט בזמן החת"ס שהיה רק השם שנקראין בין היהודים, וכשצוו לשנות הפסיקו לקרא בשם הראשון אלא בשם החדש והוקבע כן שמועיל זה אף לענין גיטין, אבל במדינה זו לא יקבעו השם החדש שיקראו אותה בשם יהודית אחר, ולכן אינו כלום. ויש למנוע מזה כי יכתבו בכתובה שם

החדש, וכיון שלא הוקבע שם זה אין זה שמה, ותהיה כתובה פסולה ויהיה כשוהה עם אשתו בלא כתובה. וגם יש לחוש לצאת תקלה לענין גט כאשר אירע דבר כזה.

אך כתב הגרמ"פ דאולי אם יקבעו לה שם אחר באנגלית והיא תאמר לחברותיה שמעתה שינתה שמה לשם אנגלית זה אפשר שיקבע זה. ויותר מסתבר שגם זה לא יקבעו במדינה זו שישחקו לה ולא ישמעו לבקשתה, וגם היא תתבייש לומר זה לחברותיה ולכן אין לעשות זה.

אבל כתב דמכיון שהחתן והכלה אין מקפידין אינו כלום, דבכה"ג אמרינן מאן דלא קפיד לא קפדינן, (כדברי החת"ס) וקפידת האם אין שייך לכאן כי החשש הוא לא להאם אלא להחתן והכלה, וכיון שהם אין מקפידין אין להאם מה להקפיד בזה.

בשו"ת מהרש"ם (שם) נשאל במי ששידך בנו ששמו הרב לייב עם א' ששמו יעקב לייב וחמיו של המחתן היה שמו הירש לייב, וכבר עברו ב' שנים וקודם החתונה נודע לזה שהשמות משולשים, ולפי צוואת הר"י החסיד כפי שהובא בחכ"א (כלל קכ"ז) יש קפידא בכה"ג אי מותר לו לבטל הקשר ויופטר מקנס. והשואל הביא דברי הנו"ב (הנ"ל) שת"ח שאני, ובנ"ד החתן הוא בן תורה. וגם הביא ששמע דבשו"ת שב יעקב (סי' כ"ג) כ' דאין לבטל שידוך עבור צוואת ר"י החסיד, דכמה גדולים לא הקפידו כלל בזה. עוד צידד שלאחד מהם ב' שמות, והחתן רק שם א', וגם חמיו של המחתן היה שמו השני בשינוי, וי"ל דבכה"ג לכו"ע ליכא קפידא.

המהרש"ם השיב שמש"כ דרך במשולשים יש בעיא אין זה נכון כנ"ל. אבל העיר שהצוואה בזה נגד הש"ס כמ"ש בסדר הדורות (אות ש), והוא מש"ס דסוטה (י, ב) שמואל סבא חמוה דרב שמואל, עוד הק' מההיא דברכות (מב, א) בהא דרב יהודה איעסק ליה לבריה בי רב יהודה כו', והכונה לנישואין כדאיתא בכמה דוכתי, ומה"ט כתב כהנו"ב שהצוואה היה רק לזרעו. א"נ דבחתן בן תורה אין להקפיד ד"שומר מצוה לא ידע דבר רע".

כשיש שינוי בין השמות

והיה דסוטה כתב מהרש"ם י"ל כיון שחתנו היה מוסמך לרב ולא נקרא בשמו לבד זהו עצמו שינוי ושרי. ובנ"ד שיש לא' מהם ב' שמות, כבר כ' בשו"ת השיב משה (אה"ע סי' סט) דבכה"ג הוי כשינוי השם ואינו בכלל צוואת ר"י החסיד. וכן הביא מאוד כמה גדולים שבכה"ג ליכא קפידא כלל כיון דא' מהם נקרא בב' שמות. ובפרט אם שם שנקראת הוא בשינוי, רק יש עוד שם א' שוה בודאי לית מאן דקפיד. (כגון ששם השווער אפרים זאב, אבל קוראים לו זאב, ושם החתן חננאל אפרים, וקוראים לו חננאל). וכדאי הם כל הגדולים הנ"ל לסמוך עליהם אפילו שלא בשעת הדחק, ומכ"ש שכבר נעשה השידוך ונודע תקנות הקדמונים בגזירת נח"ש (נדוי חרם שמתא) לא לבטל שידוך. ואפילו אי נימא דהוי רק ספק אי גם בכה"ג תיקן, הרי יש כאן כמה ספיקות בצירוף ד' נו"ב הנ"ל, ולא מיבעיא אי נימא דס"ס מהני גם בסכנתא פשיטא דא"א לבטל השידוך, ואפילו אם נאמר דלא מהני בזה ס"ס (ע' במש"ז או"ח סי' קע"ג), דתלי לה במחלוקת הפוסקים אי ס"ס מהני במקום חזקה ואי עדיף מרובא, מ"מ הרי נודע מה שאמרו פ"ק דסוטה (י, ב) נוח לו לאדם שישליך את עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, ובתוס' שם כתבו דהוי אביזרייהו דשפ"ד ויהרג ואל יעבור. [צ"ע שהתוס' הק' למה לא נמנה בין אלו דיהרג ואל יעבור, ותי' שאינו מפורש בקרא, אבל רבינו יונה בשערי תשובה כתב דהוי אביזרייהו דרציחה, וז"ל (שער ג, קלט) והנה אבק הרציחה - הלבנת פנים, כי פניו יחורו ונס מראה האודם, ודומה אל הרציחה. וכן אמרו רז"ל (ב"מ נח, ב). והשנית, כי צער ההלבנה מר ממות, על כן אמרו רז"ל

(ב"מ נט, א) לעולם יפיל אדם עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבריו ברבים, ולא אמרו כן בשאר עבירות חמורות, אכן דמו אבק הרציחה אל הרציחה, וכמו שאמרו (סנהדרין עד, א) כי יהרג ולא ירצח, ודומה לזה אמרו שיפיל עצמו לכבשן האש ולא ילבין פני חבריו ברבים].

טעם האיסור

בש"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' יג) מביא משו"ת דבר אליהו (סי' ל"ז) להסביר הדבר על פי מה דפסקינן (יו"ד סי' ר"מ) דאסור לקרוא לאחר ששמו כשם אביו ואמו, ואם ישא אשה ויקרא אותה בשמה אסור משום שקוראה בשם אמו, ולכן אם יקבל עליו באיסור שלא יקרא את אשתו בשמה כל ימי חייו, יש להתיר. ויש שכתבו (עי' ספר שמירת הגוף והנפש פרק קסט) שלפי טעם זה מועיל מחילת האב או האם, שאב שמחל על כבודו כבודו מחול.

אבל על עיקר דבריו כבר תמה המנ"א דאי משום טעם זה לא יאסר רק בשם פלאי שאינו נודע ומורגל דאז אסור, משא"כ בשם הנודע מותר לקרות כשם אביו ואמו כמ"ש בשו"ע (יו"ד סי' ר"מ סעי' ב'), ועי' בדרישה מובא בש"ך (ס"ק ג') דבשם שאינו פלאי אפילו בפניו מותר לקרות לאחר, א"כ אין לאסור רק בשם פלאי ולא בסתם, אלא ודאי דאין הטעם כמ"ש בשו"ת דבר אליהו.

ועי' בספר תורה תמימה (הערות בראשית פרק לב הערה ד) שהביא דברי הפוסקים הנ"ל שרצו להקל נגד צוואת הרי"ח, וכתב דנראה לו דדבר זה אסור לא מחשש סכנה אלא מעיקר הדין, והוא ע"פ מה דקיי"ל דאסור לקרוא לאביו בשמו, וכן אסור לקרוא בפניהם לאחרים ששם כשם אם לא שישנה שם, וכתב עוד טעם ע"פ מ"ש במ"ר (פ' נח פ' ל"ז), אמר ר' יוסי, הראשונים על ידי שהיו מכירים את יחוסיהם היו מוציאים שמם לשם המאורע, אבל אנו שאין אנו מכירים את יחוסנו אנו מוציאים את שמותינו לשם אבותינו, והבאור הוא, דמפני שאנו נעים ונדים בגלות ראוי לנו לזכור השתלשלות יחוסי אבות על ידי שהאבות יקראו לבניהם בשם אבותיהם [של האבות] המנוחים, וכמו שנוהגים בזה"ז, וגם בתלמוד מצינו מנהג זה בכ"מ. כמו בגיטין (לג, ב) ר' פרטא בנו של ר"א בן פרטא בן בנו של ר' פרטא הגדול, ושם אביי היה נחמני ע"ש זקנו, ואם יהיו שמות החתן והחותן שוים אז לא יוכלו החתן ואשתו לקרוא לבנם בשם חותנו ואבי אשתו, יען כי גם שמו של החתן כשמו, וכן בבנות, בכלה וחמותה, והרי דבר זה גורם למניעת מרגלית יקרה לתכלית זכרון שלשלת יחסנו.

בספר שמירת הגוף והנפש (קסט, יג) הביא בשם החזו"א שאם אינם גרים באותו עיר של ההורים לית לן בה, והטעם משום שכל האיסור הוא משום עין הרע, היינו שיאמרו יש שני "יענקעלעך" או שני "בערעלעך", ולכן אם לא גרים ביחד ליכא חשש. אמנם בשדה חמד חולק ופשיט"ל שאין לחלק. ועל דרך זה כתבו הפוסקים (יפה ללב אה"ע כה, יא) שלאחר מיתת האב או האם ליכא קפידא.

גם בחיד"א משמע שטעם האיסור משום עין הרע, בספרו ברית עולם (על ס"ח סי' תעז), הק' על הס"ח שכ' שב' אחים לא ישאו ב' אחיות, שזה היפך מה שמסופר בגמ' (ברכות מד) ששמנים זוגות אחים כהנים נשואים לשמנים זוגות אחיות כהנות. ותירץ, שכשם ששינוי המקומות ושינוי הזמנים גורם לכמה דברים, כגון הרפואות שבש"ס שאינם מועילות בזה"ז, גם לענינים אלו נשתנו הזמנים, שגברה הסט"א מעין הרע בזה.

למה הקפיד על זה החיד"א

כתב בשו"ת יוסף אומץ (סימן לז) שהגם שרבים לא חשו לצוואת הרי"ח אני הצעיר ראיתי מעשים שלא הצליחו בזיווגם. אחת היתה שאמר אביה שאינו חש לזה, ולא היו ימים מועטים שמת החתן בקצרות שנים והכלה אזלא ומדלדלא, ושוב נשאת ונתגרשה ומתה בחוסר כל וזרע אין לה רחמנא ליצלן.

שם יהודה ושם שמואל

יש לציין שבצוואת רבי יהודה החסיד (אות כח) הזהיר לבניו שלא יקרא אדם איש מזרעו את בנו יהודה ולא שמואל. ובהגהות מקור חסד (סק"ט) הסביר שמצינו כי השם גורם לטוב או להיפוך. ובשו"ת שם אריה (יור"ד סימן כז) כתב שלא רצה הרי"ח כי יקראו בשם אחריו ואחרי אביו הגדול. והביא כי כאשר דברו בועד ארבע ארצות מצוואת רבינו זו עמד הגאון מהרש"א ז"ל על רגליו ואמר אני מבני בניו של ר' יהודה החסיד ושמי שמואל ושם אבי יהודה, עכ"ל.

תספורת בר"ח

עוד כתוב בצוואת הרי"ח שלא יגלח אדם הראש ולא הזקן בראש חודש, וכן לא יטול הצפרניים בר"ח. וז"ל המג"א (ריש סימן רס) כתב הב"ח בשם רש"ל יש לספר בע"ש ולא ביום ה' שאין ניכר שעושה לכבוד שבת, ובנטילת צפרנים יש טעם יפה שאין נוטלין בה' עכ"ל. ותמה עליהם המג"א דמשנה שלימה שנינו (פ"ב ופ"ד דתענית) ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת, ופרש"י דרך רוב בני אדם לספר בה' ולא בע"ש מפני טורח שבת, ותל' דאפשר דמ"מ מצוה מן המובחר בע"ש אלא שאנשי מעמד לא היו פנוים בע"ש. ממשיך המג"א ויש מקומות שאין מגלחים בר"ח אפילו חל ביום ו' כי כן צוה ר"י החסיד (כ"ה). כדבריו כתב המשנ"ב וז"ל יש מקומות שאין מגלחין ואין נוטלין צפורנים בר"ח אפילו חל ביום עש"ק כי כן צוה ר"י חסיד.

ר"ח שחל ביום ה' ויום ו'

שמעתי בשם הגר"י קמינצקי זצ"ל (והודפס ספר אמת ליעקב על סדר השו"ע) שהיכא שחל ר"ח ביום חמישי ושישי מותר להסתפר בע"ש. הוכחתו מזה שהמג"א הביא את הדין שלהסתפר ביום חמישי ג"כ נחשב לכבוד שבת, ומיד אח"כ הביא החומרא של הרי"ח שאין להסתפר בר"ח, וקשה מה השייכות בין שני דינים הללו, ומשו"ה חידש הגר"י שבאמת קשה למה להקפיד על רי"ח במקום שיש מצוה להסתפר לכבוד שבת, אלא משום שיש לו את האפשרות להסתפר ביום חמישי לכבוד שבת, ולכן הקדים המג"א הדין שיכול להסתפר ביום חמישי. ולפי"ז היכא שר"ח חל ביום חמישי ושישי שאין לו האפשרות להסתפר בהיתר ביום חמישי אז מותר להסתפר בר"ח לכבוד שבת.

ר"ח אייר שחל בשבת

ויש להביא סמך לדבריו מהא דכתב המשנ"ב (תצג, ה) לענין מנהגי אבילות בספירת העומר, שאף להנוהגין איסור גם עד ר"ח אייר, מ"מ אם חל ר"ח בשבת כיון שיש כאן תוספת שמחה שבת ור"ח יש להתיר להסתפר בע"ש מפני כבוד השבת, וגם לישא אשה בו ביום כיון שעיקר הסעודה יהיה בשבת ור"ח. וקשה הרי אם ר"ח אייר בשבת אז גם ע"ש הוי ר"ח, למה מותר להסתפר הרי לפי רי"ח אסור מטעם ר"ח, אבל להנ"ל ניחא דכאן האי ביום חמישי היה אסור לו

משום דהוי ימי ספירה, ולכן אין איסור ביום שישי מצד צוואת הרי"ח.

אבל לגבי עיקר הצוואה שלא להסתפר ביום ר"ח כתב החיד"א (הנ"ל) שמדברי הרדב"ז (סימן תרפ"ז) מוכח דלא היה נוהג דבר זה שלא להסתפר בר"ח. עי"ש שנשאל הרדב"ז על מה שנהגו להסתפר בר"ח אייר האם הוא מנהג הגון או לא. והשיב וז"ל אנא עבידנא עובדא בנפשאי ואני מסתפר כל חדש ניסן ור"ח אייר, וכן נהגו רוב העולם. והטעם כיון שהם אסורים בהספד ובתענית אין אבילות זה שהוא תלוי במנהג נוהג בהם. ומה שכתוב בב"י שמנהג זה הוא בטעות אינו נכון כלל, דאפילו לדין שאין אנו נוהגין איסור התספורת אלא עד ל"ג לעומר, מ"מ ר"ח אינו בכלל האיסור כיון שהוא אסור בהספד ובתענית, שהרי עיקר איסור התספורת אינו מן הדין אלא ממנהג ואתי מנהג ומבטל מנהג בטעמא כל דהו.

עוד כתב הרדב"ז דאיכא צער בגידול השיער למי שרגיל להסתפר. ולא עדיף האי מנהגא ממצות עשה של סוכה דקי"ל מצטער פטור, ובל"ג יום רבי טפי והאדם מצטער.

[דברי הרדב"ז כאן צע"ג, דמה הדמיון לסוכה דשם הרי שם יש פטור של "תשבו כעין תדורו", שהוא פטור מיוחד בישיבת סוכה, ואינו פטור כללי בכל המצוות. ועוד מה בכך שיש לו צער, הרי לכאורה זה כל הענין שהאבל יהיה בצער, וצ"ל שאינו מחמת צער אלא שיגדל שערו שיהיה מופרע ולא יטפל בשעריו.]

הרדב"ז הולך פה לשיטתו לענין חיוב שנים מקרא, שכתב בשו"ת (ח"ג סי' תכה) שגם בשנים מקרא אומרים "שומע כקורא" ומקרא מגילה ותקיעת שופר וקריאת התורה בשבת והשומע תפלה מן החזן כל אלו יוכיחו, דלא הוי הא דאמר ר' יהושע "לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור" עדיף מכל הני, דדוקא בק"ש בעינן ושננתם כו' שישננם בפיו, אבל בשאר דברים לא. ולענין החולה רואה אני שהוא פטור לגמרי, ולא יהא אלא מצטער שהוא פטור מן הסוכה שהיא מצות עשה של תורה, ומי שחושש בעיניו השמיעה קשה לו, ומש"ה אין מבקרין מחושי העין מפני שהדיבור קשה להם וגם השמיעה.]

עוד כתב החיד"א דבר מן דין ראיתי כמה קהלות שלא נהגו מנהג זה כלל ומסתפרים בכל שבוע כפי מנהגם לכבוד השבת, וכיון שאין זה קבוע בכל ישראל, אע"פ שאותו מנהג שנהגו להסתפר בר"ח אייר לא יהיה מנהג כלל נקיטנן כוותיה דהוי מנהג ממוצע ומינה לא תזוז.

עוד העיר החיד"א שגם בדברי הב"י (סימן תצ"ג) ומדברי מהריק"ש (סימן צ"ח) נראה שלא היו נוהגין בצוואת ר"י החסיד שלא להסתפר בר"ח.

אבל כתב ששמע מאביו שראה להרבנים הגדולים מהר"י זאבי ז"ל ומהר"א יצחקי ז"ל שהיו נוהגים, אך לא היו נוהגים ליטול הצפרנים בר"ח כשחל ע"ש. הגם שבצוואות כתוב גם שלא ליטול הצפרנים בר"ח, אפשר שהם סברי דזה נמשך מהא דיש מתירין ליטול הצפרנים בחול המועד ויש אוסרים, ומרן (סימן תקל"ב) פסק להתיר, ולכן סברו רבנים הנ"ל שגם בר"ח יטול הצפרנים.